

УДК 343.976

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.11.56>**Аліна Коломієць,**аспірантка Інституту права імені князя Володимира Великого
Міжрегіональної академії управління персоналом

ПОМИЛКИ, ЩО ВИНΙΚАЮТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

У статті розглядаються основні помилки, які припускаються органами попереднього розслідування під час проведення оперативно-розшукових заходів і слідчих дій при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, а також окреслюються можливі шляхи їх уникнення. Пріоритетна увага приділяється гуманістичній проблемі проведення перевірочних закупівель. Визначено, що до заборонених тактичних прийомів, що використовуються під час проведення перевірочної закупівлі, можна віднести неодноразовий повтор пропозиції про реалізацію наркотичного засобу особі, яка становить оперативний інтерес. Це пропозиція покупки наркотичного засобу, на яку не зможе відмовити підозрюваний у скоєнні злочину у зв'язку з явним завищенням ціни в кілька разів. Наголошено, що засобами збору інформації для встановлення всіх обставин скоєного злочину і створення його уявної моделі, яка дозволить слідчому (дознавачу) зібрати криміналістично значущу інформацію, є такі: слідчий огляд; допит свідків, підозрюваного (обвинуваченого); очна ставка; обшук і вилка; пред'явлення для впізнання; призначення та проведення судових експертиз; проведення інших слідчих дій і оперативно-розшукових заходів. Зроблено висновок, що для ефективного вирішення зазначених проблем необхідно затвердити нормативний акт, тобто міжвідомчу інструкцію. У даному акті потрібно відобразити положення, що регулюють систему взаємодії слідчих і оперативно-розшукових підрозділів під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів. Особливу увагу необхідно зосередити на тактиці проведення слідчих дій з детальним описом характеру дій, відведених кожному конкретному суб'єкту взаємодії. Саме слідчий (дознавач) визначає оптимальний вибір тактичних прийомів і способів, що використовуються під час проведення слідчих дій. У разі проведення таких слідчих дій рекомендується вдаватися до допомоги фахівців, адже це буде сприяти ефективному збору значущої інформації. Методи нейтралізації протидії розслідуванню можуть бути використані під час розслідування конкретних кримінальних проваджень і залежать від суб'єкта протидії.

Ключові слова: оперативно-розшукові заходи, слідчі дії, помилки органів попереднього розслідування, перевірочна закупівля.

Постановка проблеми. Сьогодні можна з певністю сказати, що проблема популяризації наркоманії є однією з найважливіших загроз національній безпеці держави, що вимагає особливої уваги. Загроза ця має глобальний характер, її значення зростає з кожним роком, оскільки вона завдає шкоди демографічній ситуації в країні, руйнуючи генофонд нації і здоров'я людей. Всі злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, мають високу як природну (не заявлені до відповідних органів злочини), так і штучну (приховані злочини) латентність, тому є всі підстави говорити про те, що офіційна статистика не відображає всієї серйозності ситуації. Аналіз слідчої і судової практики дозволяє дійти висновку про недооцінку високої суспільної небезпеки

таких злочинів. Досить часто вказані злочини кваліфікуються за іншими статтями, адже їх перекваліфікують на менш тяжкі. Найчастіше це пояснюється неоднозначною правовою оцінкою дій винних та невмінням правильно дати їм правову оцінку.

Про актуальність вивчення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних речовин, свідчить відсутність належного методичного забезпечення в галузі їх розслідування. Можна висловити думку, що злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, вбирають в себе відразу кілька складів, кожен з яких може розглядатися і як самостійне діяння, і як частина іншого злочину. Це активізує істотні труднощі.

Аналіз досліджень і публікацій. Нині на території нашої держави проблему неза-

конного обігу, вживання, виробництва наркотичних речовин регулює низка нормативно-правових актів, серед яких головними є такі: Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» (1995 р.), Закон України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів» (1999 р.), Закон України «Про основи національної безпеки України» (2018 р.), Постанова Кабінету Міністрів України «Про ліквідацію територіального органу Національної поліції» (2016 р.), Указ Президента України «Питання Державної служби України з контролю за наркотиками» (2011 р.), Розпорядження Кабінету Міністрів «Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотичних засобів на період до 2020 року» (2013 р.).

Проблема незаконного вживання наркотичних засобів відображена у низці наукових розвідок сучасних дослідників кримінального права та кримінології. До числа науковців, котрі досліджували цю проблему, належать такі: Л. Анисимов, В. Василевич, О. Джужа, О. Дуліна, А. Закалюка, А. Кислий, Ю. Кісловський, О. Козаченко, О. Костенко, О. Кравченко, В. Курченко, Н. Мирошніченко, А. Музика, О. Наден, Ю. Пономаренко, М. Прохорова, В. Пшеничний, Е. Расюк, М. Селіванова, В. Сташис, В. Тацій, В. Тимошенко, Б. Угаров, Є. Фесенко, М. Хавронюк, М. Хруппа, В. Шевчук, С. Яценко та інші.

Мета статті – проаналізувати помилки, що виникають під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, та окреслити шляхи їх виправлення.

Виклад основного матеріалу. Перша фаза розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, характеризується інтенсивним надходженням як процесуальної, так і непроцесуальної інформації, першочерговим джерелом якої є результати оперативно-розшукової діяльності. Розглянемо типові слідчі ситуації першого етапу розслідування.

1. На момент порушення кримінального провадження в ході реалізації оперативної інформації встановлено та затримано на місці злочину всіх або більшість учасників злочину. Під час збору оперативної інформації встановлено особи всіх або більшості учасників злочину, є підстави для затримання окремих учасників злочину. Під час реалізації оперативно-профілактичних заходів затримано особу (групу осіб), у якої (у яких) вилучено наркотичну речовину, є ознаки вчинення злочину, однак оперативної інфор-

мації про інших учасників немає (найчастіше джерелом інформації в даних випадках є саме оперативно-профілактичні операції, які проводяться органами контролю за обігом наркотичних засобів, та адміністративні перевірки правоохоронних органів) [2].

2. Для другої фази розслідування даних злочинів характерні такі слідчі ситуації:

- 1) обвинувачений (обвинувачуваний) повністю визнає свою провину в скоєнні злочину і дає правдиві свідчення щодо скоєного;
- 2) обвинувачений частково визнає свою провину;
- 3) обвинувачений не визнає своєї провини повністю або користується правом відмовитися від дачі показань.

Слідчі ситуації та типові програми розслідування є структурними елементами криміналістичної методики. Вони є вихідним (початковим, відправним) становищем в розробці рекомендацій щодо розкриття та розслідування злочинів.

Засобами збору інформації для встановлення всіх обставин скоєного злочину і створення його уявної моделі, яка дозволить слідчому (дознавачу) зібрати криміналістично значущу інформацію, є такі:

- слідчий огляд;
- допит свідків, підозрюваного (обвинуваченого);
- очна ставка;
- обшук і виїмка;
- пред'явлення для визнання;
- призначення та проведення судових експертиз;
- проведення інших слідчих дій і оперативно-розшукових заходів [4].

Під час розслідування злочинів сприяння оперативних працівників може розглядатися в двох таких аспектах: організаційно-тактичному і оперативно-процесуальному.

Організаційно-тактичний аспект розуміється як участь оперативних співробітників правоохоронних органів у процесі проведення різних слідчих дій у конкретних кримінальних провадженнях (наприклад, огляд місця події, обшук, виїмка тощо). Звісно, найбільш складним є процес взаємодії, який реалізується в оперативно-процесуальному аспекті. У такому разі оперативні співробітники виконують подвійну функцію, яка полягає у виконанні нормативних приписів, що регламентують їх діяльність.

Двоїстість виражається у вирішенні різноманітних завдань, спрямованих на участь у проведенні тактичних операцій в рамках розслідування конкретного кримінального провадження, і на проведення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на аналіз інформації про сам злочин.

Сьогодні все частіше в науці піднімається питання про недопущення проведення перевіркової закупівлі, пов'язаної з елементами провокації. Така закупівля розуміється як оперативно-розшуковий захід, що полягає у здійсненні вдаваної угоди купівлі-продажу з особою, запідозреною у протиправній діяльності [3].

Основним доводом описаної вище думки є те, що у разі недосягнення мети оперативно-розшукового заходу «перевірочна закупівля» звичайними методами і засобами оперативники використовують недопустимі тактичні прийоми. Таким чином, особа, яка бере участь в заході в як покупець, фактично виступає підбурювачем злочину.

До заборонених тактичних прийомів, що використовуються при проведенні перевіркової закупівлі, можна віднести неодноразовий повтор пропозиції про реалізацію наркотичного засобу особі, яка становить оперативний інтерес. Це така пропозиція покупки наркотичного засобу, на яку не зможе відмовити підозрюваний у скоєнні злочину у зв'язку з явним завищенням ціни в кілька разів.

Іноді оперативними співробітниками під час проведення оперативного заходу «перевірочна закупівля» вживаються неприпустимі з погляду чинного законодавства прийоми і методи. Так, після отримання відмови в продажу наркотичного засобу – марихуани – через її відсутність оперативники пропонують відвезти підконтрольну особу в конкретне місце для придбання наркотичного засобу, обіцяючи заплатити ціну, яка в кілька разів перевищує ринкову. Після виконання зазначених дій особа, яка становить оперативний інтерес, затримується.

На наш погляд, така поведінка оперативних співробітників є явним порушенням принципів і норм кримінально-процесуального права. Отже, результати оперативно-розшукового заходу не можуть бути покладені в основу вироку, оскільки дія винного у злочині, пов'язаного із незаконним обігом наркотичних засобів, здійснилася під активним впливом співробітників оперативних підрозділів [5].

Також необхідно відзначити, що трапляються випадки, коли під час адміністративного затримання особи і виявлення наркотичних засобів призначається експертиза в рамках порушеного провадження про адміністративне правопорушення. Слідчими нерідко допускається процесуальна помилка, що виражається в орієнтації на таку експертизу як на доказ, що явно не відповідає букві кримінально-процесуального закону. На нашу думку, вирішення проблем використання даних, отриманих в результаті експертних досліджень в різних галузе-

вих процесах з метою скорочення термінів розслідування, а також зменшення витрат на проведення такого дослідження з боку держави, можливе за допомогою отримання дозволу на законодавчому рівні проведення експертизи наркотичних засобів до порушення кримінального провадження в рамках перевірки повідомлення про злочин [2].

При цьому термін проведення експертизи необхідно скоротити до мінімуму (до 5 днів), необхідного для проведення перевірки повідомлення про злочин. Важливою є така слідча дія, як огляд. На практиці виникають ситуації, коли після затримання осіб на місці події членами оперативної групи проводиться огляд відразу ж після затримання кимось із оперативних співробітників, що входять в цю ж групу. Такі дії призводять до невірних процесуальних помилок, втрати речових доказів, неповноти огляду, порушень правил вилучення наркотичних засобів тощо.

Найпоширенішою помилкою є неправильне процесуальне оформлення протоколу огляду, що належить до значних порушень кримінально-процесуального закону, оскільки мета протоколу – точний і ясний опис всього, що, на думку слідчого, прямо або побічно стосується злочину, тобто відображає все побачене і виявлене під час огляду.

Висновки

Для ефективного вирішення зазначених проблем необхідно затвердити нормативний акт, тобто міжвідомчу інструкцію. У даному акті потрібно відобразити положення, що регулюють систему взаємодії слідчих і оперативно-розшукових підрозділів під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів. Особливу увагу необхідно зосередити на тактиці проведення слідчих дій з детальним описом характеру дій, відведених кожному конкретному суб'єкту взаємодії. Саме слідчий (дознавач) визначає оптимальний вибір тактичних прийомів і способів, що використовуються під час проведення слідчих дій. Під час таких дій рекомендується вдаватися до допомоги фахівців, адже це буде сприяти ефективному збору значущої інформації.

Методи нейтралізації протидії розслідуванню можуть бути використані під час розслідування конкретних кримінальних проваджень і залежать від суб'єкта протидії.

Аналіз розглянутих помилок під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, та шляхів їх виправлення становить особливий інтерес і актуальність. Ця обставина зумовлює необхідність подальшого вдосконалення методики розслідування злочинів у даній сфері.

Список використаних джерел:

1. Стан та структура злочинності : офіційна статистика Міністерства внутрішніх справ України URL: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/doccatalog/list?currDir=67108>.

2. Шаповалов В.В. Міжнародна співпраця України з протидії організованій наркозлочинності, наркографіку і контрабанді наркотичних засобів на засадах судової фармації та криміналістики. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_1_30.

3. Стрільців О.М. Стратегії у наркополітиці. *Основні напрями та проблеми протидії наркоманії* : матеріали круглого столу, м. Київ, 6 лют. 2017 р. / редкол.: В.М. Вовк, А.П. Калініченко,

А.В. Ляшук та ін. Івано-Франківськ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 122 с.

4. Грень Р.Р. Правові основи діяльності оперативних підрозділів з виявлення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави* : зб. тез IV Всеукр. наук.-практ. конф., м. Львів, 30 трав. 2017 р. Львів : Вид-во «Львівська політехніка», 2017.

5. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення : коментар до Розділу XIII Кримінального кодексу України / С.В. Албул, А.М. Бабенко, О.А. Гритенко, В.Я. Конопельський, І.М. Чекмарьова ; за заг. ред. д.ю.н. І.П. Катеринчука. Одеса : ОДУВС, 2018. 110 с.

This article discusses the main mistakes made by the preliminary investigation authorities during the production of operational-search measures and investigative actions in the investigation of crimes related to drug trafficking, and outlines possible solutions. Attention is paid to the humanistic problem of conducting "test purchases". It is determined that the prohibited tactical techniques used in the production of a test purchase can be attributed to repeated repetition of the offer for sale of a narcotic drug to a person of operational interest, and such a proposal to buy a narcotic drug that cannot be denied by a suspected criminal with a clear price increase several times over. It was emphasized that the means of collecting information for establishing all the circumstances of the crime and creating its imaginary model, which will allow the investigator to collect forensically relevant information, will be: investigative review; interrogation of the witness (suspect); confrontation; search and seizure; presentation for identification; appointment and production of forensics; carrying out other investigative actions and operational-search measures. It is concluded that in order to effectively solve these problems, it is necessary to approve a normative act, namely - interagency instruction. In this act, it is necessary to reflect the provisions governing the system of interaction of investigative and operational - search units in the investigation of crimes related to drug trafficking. Particular attention should be paid to investigative production tactics with a detailed description of the nature of the actions assigned to each individual subject of interaction. It is the investigator that determines the optimal choice of tactical techniques and methods used in the production of investigative actions. In the production of these investigative actions, it is recommended to seek the assistance of specialists, which will facilitate the effective collection of meaningful information. Methods of counteracting the investigation can be used to investigate specific criminal proceedings and depend on the subject of the counteraction.

Key words: operational-search measures, investigative actions, errors of the preliminary investigation objects, test purchase.